
TEISINGUMO PRINCIPAS KAIP BAUSMĖS VYKDYMO ATIDĖJIMO PRIELAIDA

Romualdas Drakšas

Mykolas Romeris universiteto Teisės mokyklos
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas
Elektroninis paštas romualdas.drakas@dmsp.lt

Pateikta 2020 m. rugsėjo 30 d., parengta spaudai 2020 m. spalio 21 d.

DOI: 10.13165/JUR-20-27-2-11

Santrauka. *Šiame straipsnyje siūloma naujai pažvelgti į tuos atskirus teisingumo principo įgyvendinimo realizuojant baudžiamąją atsakomybę aspektus, kurie susiję su bendraisiais bausmės skyrimo pagrindais (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 54 straipsnis), švelnesnės, negu įstatyme numatyta, bausmės skyrimu ir galimybėmis atidėti bausmės vykdymą (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 75 straipsnis). Autorius, teigdamas, kad baudžiamoji teisė yra evoliucionuojanti teisės šaka, kuri turi prisiderinti prie visuomenės raidos, iškelia du naujus diskusinius klausimus: 1. Ar bausmės vykdymo atidėjimas, numatytas BK 75 straipsnyje, gali būti laikomas bausmės švelninimu?; 2. Ar teismas, pasiremdamas teisingumo principu, gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą net tais atvejais, kai nuteistasis neatitinka BK 75 straipsnyje nurodytų sąlygų? Pateikdamas argumentų bei esamos mokslinės doktrinos ir teismų praktikos analizę, autorius daro išvadas, kurios gali paskatinti rimtą mokslinę diskusiją, galinčią turėti įtakos dabar egzistuojančiam požiūriui apie švelnesnės, nei straipsnio sankcijoje numatyta, bausmės skyrimą bei jos santykį su bausmės vykdymo atidėjimu.*

Reikšminiai žodžiai: *bausmė, bausmės skyrimas, teisingumo principas, švelnesnės, negu įstatyme numatyta, bausmės skyrimas, bausmės vykdymo atidėjimas.*

Įvadas

Baudžiamasis įstatymas yra vienas iš fundamentalią reikšmę žmonių santykiams turinčių atstovaujamosios valdžios institucijos specialia tvarka priimtų teisės aktų, kurio paskirtis – baudžiamosios teisės priemonėmis ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų. Įstatymo normomis konkretizuodamas draudžiamų veikų ratą, įstatymų leidėjas už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus kartu nustato ir teisinius padarinius – bausmes bei kitas poveikio priemones. Tai vienalytė tarpusavyje derančių teisės normų sistema.

Visose kontinentinės Europos šalyse šiam svarbiausius visuomeninius santykius reguliuojančiam ir aukščiausiąją teisinę galią turinčiam įstatymui keliamas esminis reikalavimas – jį turi sudaryti vienoda pagal savo paskirtį visuomenėje teisės normų sistema. Tai, *inter alia*, reiškia, kad šį įstatymą sudaro ne paprasta draudimų, įpareigojimų ir poveikio priemonių suma, bet vidinis normų ryšys ir jų tarpusavio sąveika. Pabrėžtina, kad tai ne tik normos, esančios pačiame jo tekste, bet ir viso baudžiamojo įstatymo principai bei idėjos, išplaukiančios iš normų visumos. Todėl keičiant atskiras įstatymo normas keičiasi ir visa kokybinė kodekso sistema. Dėl nuolatinės intervencijos į šią normų sistemą visuomenėje susiformuoja situacija, kai žmonės tiesiog nespėja sekti normų kaitos ir jų suprasti. Negalėjimas laiku suvokti, kad vakarykštė teisėta veika šiandien staiga tampa neteisėta, skatina ne tik teisinį nihilizmą, bet ir norą priešintis tokiai tvarkai, nesilaikyti ir nepaklusti nustatytiems draudimams.

Akivaizdu, kad baudžiamojo įstatymo normų, išdėstytų Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) bendrojoje ir specialiojoje dalyse, stabilumas yra vertybė, leidžianti sukurti tokią visuomenės tvarką, kai labiau paisoma nustatytų draudimų arba įpareigojimų nedaryti nusikalstamų veikų ir kartu garantuojamos individų teisės bei laisvės taikant BK specialiosios dalies sankcijose įtvirtintas poveikio priemones arba atidedant bausmės vykdymą ar atleidžiant asmenį nuo bausmės. Vis dėlto būtina pripažinti ir tai, kad baudžiamasis įstatymas negali būti vien sustingusių, griežtai formalizuotų normų rinkinys. Jis keičiasi kartu su valstybės ir visuomenės raida. Todėl ne kiekvienas naujos nusikalstamos veikos kriminalizavimas ar jau veikiančių normų korekcija turėtų būti vertinami kaip neigiamas reiškinys. Į visuomenei kylančias naujas grėsmes įstatymų leidėjas privalo reaguoti būtinomis priemonėmis. Vis dėlto tos priemonės turėtų atitikti baudžiamosios teisės principus, būti orientuotos į savo šalies gyventojų teisių ir laisvių apsaugą bei vykdyti ir atliepti teisinių gėrių apsaugos funkcijas.

Vienas iš dažniausiai dabar girdimų baudžiamojo įstatymo teisinio reguliavimo priekaištų yra dažnas jo pakeitimų ir papildymų fragmentiškumas ir vidinis prieštarumas. Rengiant teisės aktų projektus, dažnai neįvertinamos arba formaliai

įvertinamos galimos numatomos teisinio reguliavimo pasekmės¹. Chaotiška BK normų kaita ir baudimo kultūros išraiška niveliuoja paties įstatymų leidėjo siekiamus konkrečius tikslus ir dažnai yra tik eksperimentavimo žmonių teisėmis ir laisvėmis prielaida. A. Vaišvila visiškai pagrįstai teigia, kad aiškus įstatymo tikslų formulavimas yra svarbus tuo, kad įpareigoja įstatymų leidėją numatyti tą socialinių santykių tikrovę, kurią jis nori sukurti ir valdyti konkrečiu teisiniu reguliavimu. Įstatymo tikslai lemia visą jo normų turinį ir pobūdį, nurodo, kokias teisės normas įstatymų leidėjas privalo sukurti, kad būtų įgyvendinti jo sumanyto įstatymo tikslai². Įstatymų leidėjo siekiamus tikslus turėtų aiškiai suvokti ir visi tokio įstatymo įgyvendinimo subjektai – ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai ir teismai.

Svarbiausias įstatymų leidėjo valios, jo siekiamų tikslų įgyvendintojas – teismas. Būtent jis konkrečiose bylose galiausiai interpretuoja, aiškina ir taiko įstatymines formuluotes³, o kartu užpildo įstatymų leidėjo paliktas spragas arba, vadovaudamasis teisingumo principu, stengiasi „praplėsti“ perdėm detalizuotas ir formalizuotas bausmių skyrimo taisykles, ypač švelnesnės, negu įstatymo numatyta, bausmės skyrimo (BK 62 straipsnis) atvejais.

Šiame kontekste paminėtina, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) yra pabrėžęs, jog „Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuotis vienodai (nuosekliai, nepriešaringai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai – būtent tokiai, kuri būtų grindžiama Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui bei kitais principais. <...> Teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama si taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse bylose, *inter alia* anksčiau sprendžiant analogiškas bylas. Iš Konstitucijos kylančios maksimos, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, nepaisymas reikštų ir Konstitucijos nuostatų dėl teisingumo vykdymo, konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principų, kitų konstitucinių principų nepaisymą.“⁴.

1. „Valstybės kontrolė: Lietuvos teisėkūra – neefektyvi“, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 1 d., https://www.vkontrolė.lt/pranesimas_spaudai.aspx?id=24464; Romualdas Drakšas, „Išplėtinis turto konfiskavimas demokratinėje visuomenėje“, *Jurisprudencija* 26, 2 (2019); Oleg Fedosiuk, „Dirbtinis kriminalizavimas kaip teisinės praktikos patologija“, *Teisės apžvalga* 2, 14 (2016); Gintautas Sakalauskas, „Baudžiamosios politikos tradicija Lietuvoje“, iš *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai. Teisės instituto mokslo tyrimai*, 8 t. (Vilnius, 2012); Gintaras Švedas ir kt., *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai: monografija*. (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017).
2. Alfonsas Vaišvila, „Ar kiekvienam įstatymui taikytinas socialinio veiksmingumo kriterijus?“, *Jurisprudencija* 54, 46 (2004): 7.
3. Baudžiamojo įstatymo prasmę teismas atskleidžia taikydamas lingvistinį (gramatinį), sisteminį, teologinį, precedentinį, lyginamąjį, bendrųjų teisės principų, loginį ir kt. teisės aiškinimą. Valentinas Mikelėnas, „Teisės aiškinimas: teorinės ir praktinės problemos“, *Justitia* 2 (1997).
4. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai““, *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 111-4549.

Vis dėlto skiriant bausmes teismų precedentai negali būti suabsoliutinti, kadangi kiekvienas teisėjas BK 54 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą teisingumo principą ir konkrečios bylos aplinkybes vertina ir supranta individualiai.

Pabrėžtina, kad Lietuvos teisės moksle teisingumo principas buvo nagrinėtas ne kartą, šią temą yra gvildinę R. Drakšas, K. Jovaišas, V. Pavilonis, V. Piesliakas, G. Sakalauskas, G. Švedas ir kt., nors išsamių mokslinių monografių šiuo aktualiu baudžiamosios teisės klausimu Lietuvoje dar nėra parengta. Užsienio šalių baudžiamosios teisės doktrinoje teisingumo principą išsamiau nagrinėjo Cassia C. Spohn, A. von Hirsch ir A. Ashworth, W. Hassemer, S. G. Kelina, V. N. Kudriavcev, G. Lambert, L. Maher, J. Roberts, C. E. Smith, J. Wessels ir kt. Šiame ribotos apimties straipsnyje nekeliamas tikslas išsamiai analizuoti mokslinę literatūrą ir komentuoti autorių publikuotus darbus, taip pat neįmanoma pateikti išsamesnių atsakymų į daugelį klausimų – autorius to ir nesiekia. Jame siūloma naujai pažvelgti tik į tuos atskirus teisingumo principo įgyvendinimo realizuojant baudžiamąją atsakomybę aspektus, kurie susiję su bendraisiais bausmės skyrimo pagrindais (BK 54 straipsnis), švelnesnės, negu įstatyme numatyta, bausmės skyrimu ir galimybėmis atidėti bausmės vykdymą (BK 75 straipsnis). Teisingumo principo vaidmuo šiuo požiūriu literatūroje nėra plačiau nagrinėjamas ir, autoriaus nuomone, teisinei realybei yra svarbi nuodugnė mokslinė diskusija.

Straipsnio tikslams pasiekti pasitelkti įprastiniai teisės tyrimų metodai: teisinės analizės, sisteminis, lyginamasis, loginis-kritinis, istorinis, aksiologinis ir kiti.

1. Teisingumo principas ir švelnesnės, negu įstatyme numatyta, bausmės skyrimas⁵

Vienas sudėtingiausių ir svarbiausių baudžiamojo įstatymo įgyvendinimo etapų yra bausmės skyrimas. Paskirti teisingą bausmę teismas gali tik vadovaudamasis baudžiamųjų materialųjų ir procesinių teisės normų visuma. Pagrindinis jo uždavinys – išsamiai ir nešališkai ištirti visas bylos aplinkybes ir priimti teisėtą, pagrįstą bei teisingą nuosprendį. Todėl visos bausmės skyrimą reguliuojančios baudžiamojo įstatymo normos turėtų veikti nepriekaištingai.

BK 54 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad tais atvejais, kai straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, teismas, vadovaudamasis bausmės paskirtimi, gali motyvuotai paskirti švelnesnę bausmę. Ši nuostata koreliuoja su BK 41 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta bausmės paskirtimi, kad bausmė turi užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą. Tačiau nei įstatyme, nei

5 Būtų galima svarstyti, ar šiame straipsnyje pirmiausia nereikėtų atskleisti, kas sudaro bausmės turinį, ir tik tuomet spręsti, ar į jį gali būti įtraukiami ir bausmės švelninimo, jos vykdymo atidėjimo (BK 75 straipsnis) aspektai. Autoriaus nuomone, šiam klausimui nagrinėti reikėtų skirti ypatingą dėmesį ir analizuoti jį atskirame moksliniame straipsnyje, kadangi straipsnio apimtis neleidžia aprėpti visų idomių su nagrinėjama tema susijusių problemų.

baudžiamosios teisės doktrinoje nėra aiškiai apibrėžtos ir nekintamos teisingumo principo sampratos. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra konstatavęs, kad teisingumas – tai visų pirma teisingas baudžiamasis įstatymas, sudarantis sąlygas kurti vienodą teismų praktiką⁶, o 2003 m. birželio 10 d. nutarime šis Teismas pabrėžė: „Konstitucijoje įtvirtintas prigimtinio teisingumo principas suponuoja tai, kad baudžiamajame įstatyme nustatytos baudmės turi būti teisingos. Teisingumo ir teisinės valstybės principai *inter alia* reiškia, kad valstybės taikomos priemonės turi būti adekvačios siekiamam tikslui. Taigi baudmės turi būti adekvačios nusikalstamoms veikoms, už kurias jos nustatytos; už nusikalstamas veikas negalima nustatyti tokių bausmių ir tokių jų dydžių, kurie būtų akivaizdžiai neadekvatūs nusikalstamai veikai ir baudmės paskirčiai.“⁷. Pasak V. Piesliako, baudžiamajoje teisėje teisingumas turi šiuos aspektus: a) teisingumas – tai teismo veikla nagrinėjant baudžiamąsias bylas ir skiriant bauses bei baudžiamajo poveikio priemones; b) teisingumas – tai įstatymų leidėjo veikla nustatant žmogaus poelgių nusikalstamumą ir formuojant sankcijas už nusikalstamas veikas taip, kad jos būtų teisingos; c) teisingumas – tai siekis vienodos baudžiamosios politikos, t. y. tokios padėties, kad už panašias veikas, padarytas tokiomis pat aplinkybėmis, esant panašioms kaltininko asmenybės apibūdinantiems požymiams, būtų skiriamos analogiškos baudmės⁸. Taigi autorius teisingumo principo įgyvendinimą sieja su griežtu baudžiamajo įstatymo vykdymu. „Teismas klauso tik įstatymo, ir jei įstatymas suformuluotas taip, kad teisėjas negali priimti teisingo sprendimo, tai nėra teisingumas. <...> dėl neteisingų sprendimų kal-

-
- 6 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime, be kita ko, įstatymų leidėjui ir kitiems teisėkūros subjektams nurodė, jog diferencijuotas teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas taip, kad teisinių santykių subjektai galėtų žinoti, ko iš jų reikalauja teisė, įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinama teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius; kad teisinių santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės reikalavimus; teisiškai reguliuojant visuomeninius santykius privalu paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų, apimančių *inter alia* būtinumą užtikrinti asmenų lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms ar pareigūnams ir kt. Žr. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamajo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamajo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamajo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254.
- 7 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamajo kodekso 45 straipsnio (1998 m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 57-2552.
- 8 Vytautas Piesliakas, *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga* (Vilnius: Justitia, 2006), 101–102.

tę turi prisiimti ir įstatymų leidėjas, kuris <...> įtvirtino neteisingumo galimybę.⁹ Galima sutikti su autoriaus nuomone, kad kategoriškas legalumo principo¹⁰ nuostatų laikymasis vykdant teisingumą yra svarbi prielaida teismo veikloje. Vis dėlto manytina, kad teisingumo principas suteikia teismui diskreciją interpretuoti įstatymų leidėjo formuluotes ir jas aiškinti, o konkrečioje byloje, skiriant švelnesnę, nei įstatyme numatyta, bausmę pagal Lietuvos Respublikos BK 54 straipsnio 3 dalį, savarankiškai vertinti išimtinių aplinkybių visumą ir paskirti jo požiūriu teisingą bausmę. Be abejo, gali kilti klausimas, ar tokiais atvejais nepaneigiamas teisinio aiškumo ir vienodos teismų praktikos imperatyvas, taip pat ar neatveriamas kelias teismų savivalei, kai netgi nesant BK 62 straipsnyje numatytų sąlygų skiriama švelnesnė, nei įstatyme numatyta, bausmė.

Pabrėžtina, kad teismas klauso tik įstatymo, kuris jam suteikia plačią diskreciją skiriant bausmę, apimančią ir diskreciją nustatyti aplinkybes konkrečioje byloje, kurios gali būti laikomos pagrindu taikyti BK 54 straipsnio 3 dalies nuostatas. Įstatymų leidėjas neįpareigoja teismo būtinai skirti švelnesnę, nei įstatyme numatyta, bausmę. Jis tik gali paskirti tokią bausmę. Skirdamas bausmę teismas privalo realizuoti teisingumo principo nuostatas ir garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises bei laisves, todėl švelnesnės, nei įstatyme numatyta, bausmės skyrimas nėra siejamas su padarytos nusikalstamos veikos sunkumu. Kartu atkreiptinas dėmesys į tai, kad teisingumo principo įgyvendinimas neatsiejamas nuo kitų bausmės skyrimo principų realizavimo – bausmės ir kitų baudžiamojo poveikio priemonių skyrimo teisėtumo, humanizmo principo reikalavimų paisymo, bausmės proporcingumo padarytos nusikalstamos veikos pavojingumui, bausmės ekonomijos ir jos individualizavimo principų. Todėl teisingumo principo turinys akumuliuoja vidinę baudžiamajame įstatyme suformuluotų teisinių idėjų vienybę ir jų sąveiką, kadangi bausmės paskirties ir jos funkcijų teisinis reguliavimas baudžiamojoje teisėje įtvirtinamas vadovaujantis bendraisiais ir specialiais baudžiamosios atsakomybės principais¹¹. Teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmę turėtų būti bendrojo baudžiamosios atsakomybės teisingumo principo loginė išraiška.

Ne paslaptis, kad įstatymų leidėjas, dažnai griežtindamas atsakomybę ir chaotiškai keisdamas BK specialiosios dalies sankcijų ribas, „užprogramuoja“ neteisingumą. Vis dėlto būtent ant teismo pečių gula atsakomybė už neteisingos bausmės skyrimą. Todėl teismas kiekvienu atveju sprendžia, ar pažodinis teisės BK normos, kuria įstatymų leidėjas sureguliuavo konkrečius teisinius santykius, aiškinimas nepažeidžia

9 Piesliakas, *op. cit.*, 103.

10 Pasak W. Heinz'o, yra atvejų, kai griežtas legalumo principas (*legalitätsprinzip*) nebegalioja. Pavyzdžiui, kai viešas baudžiamojo persekiojimo interesas gali būti patenkinamas įpareigojimais arba nurodymais ar kai veika mažareikšmė ir kt. Wolfgang Heinz, „Alternatyvos įkalinimui: bausmių taikymo teorija ir praktika Vokietijoje, bausmių veiksmingumo ir recidyvo tyrimų rezultatai“, iš *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2017), 24.

11 Romualdas Drakšas, *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos* (Vilnius: Justitia, 2008), 52–63.

teisingumo principo reikalavimų. Šiame kontekste sprendžiamas intervencijos proporcingumo, jos tinkamumo ir konkrečiu atveju reikalingumo klausimas. Teisingos bausmės skyrimas reikalauja ir galimybių skirti švelnesnę, negu įstatyme numatyta, bausmę net tada, kai pati švelniausia BK specialiosios dalies straipsnio sankcijoje įtvirtinta bausmė gali būti per griežta.

Vadovaudamasis teisingumo ir bausmės individualizavimo principais bei atsižvelgęs į bylos aplinkybes, teismas gali paskirti mažesnę bausmę, negu BK specialiojoje dalyje straipsnio sankcijoje už padarytą nusikalstamą veiką numatyta mažiausia bausmė, arba paskirti švelnesnę bausmės rūšį, negu numatyta sankcijoje už padarytą nusikalstamą veiką, taip pat ir kitą nei laisvės atėmimo bausmę.

Manytina, kad visos įstatyme numatytos sąlygos turėtų būti teisingumo principo turinio sudedamąja dalimi skiriant bausmes, o normų sistema turėtų veikti idealiai ir aiškiai.

Preziumuojama, kad vadovaudamasis įstatyme įtvirtintomis sąlygomis teismas gali paskirti ir paskiria kaltininkui teisingą bausmę, kuri turi pasiekti pagrindinį nusikaltimų užkardymo tikslą – pažeidėjo rehabilitaciją ir nesukelti jam bereikalingų kančių. Vis dėlto teismų praktika rodo, kad išimtinių aplinkybių vertinimas sukelia daug klausimų ypač tais atvejais, kai auka, jos giminaičiai ir jų draugai, teisės aktų leidėjai, žiniasklaida bei visuomenė ragina taikyti griežčiausias bausmes¹². Teisingos bausmės skyrimas, pasak P. Schuster'io, reikalauja sutrikdytos teisinės taikos atkūrimo, kuri kartu atkuria ir sutrikusį pasitikėjimą teisine sistema bei užkerta kelią griežtėjančiam teisingumui. Ši taika gali būti atkurta, jei visuomenė ir kaltininkas sutiks su paskirta bausme ir ją vertins kaip teisingą bausmę. Jo nuomone, už tas pačias padarytas nusikalstamas veikas bausmės dažnai skiriasi priklausomai nuo to, ar auka dalyvauja teismo posėdyje. Vien aukos dalyvavimas, jos išsakytos ar kitokiu būdu išreikštos emocijos turi įtaką bausmės griežtumui¹³.

Bausmės skyrimas aiškiai reglamentuotas Lietuvos baudžiamajame įstatyme, todėl teismas, atsižvelgdamas į asmens kaltę bei visas kitas bylos aplinkybes, lyg ir turėtų paskirti teisingą bausmę. Tačiau kiekvienos panašios nusikalstamos veikos aplinkybės gali būti skirtingos, taip pat skiriasi ir nusikaltusio asmens savybės. Bausmė gali būti vertinama kaip teisinga, jei skirdamas bausmę teismas „prognozuoja“ ir tai, kokią įtaką ji padarys kaltininkui ir jo tolesniam gyvenimui visuomenėje. Čia labai didelę reikšmę turi ne tik kelios lengvai nustatomos aplinkybės, tokios kaip žalos dydis ar anksčiau teistumų skaičius, bet ir kiti veiksniai, tokie kaip asmens gyvenimo sąlygos, jo polinkiai ir interesai, ar pagaliau nepateisinamai ilgai trunkantis ikiteisminis tyrimas.

12 „Public Opinion and the Punishment of Crime“, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 18 d., <https://www.doj.gov/hk/eng/archive/pdf/art0902e.pdf>.

13 Peggy Fiebig, *Gerecht zu bestrafen, ist eine Herausforderung*, Beitrag vom 06.05.2019, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 22 d., https://www.deutschlandfunkkultur.de/strafe-muss-sein-gerecht-zu-bestrafen-ist-eine.976.de.html?dram:article_id=447996; Apie teisingos bausmės skyrimo problematiką taip pat žr. Johannes Kaspar, „Was ist eine gerechte Strafe?“, *Rotary Magazin für Deutschland und Österreich*, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 22 d., <https://rotary.de/gesellschaft/was-ist-eine-gerechte-strafe-a-13312.html>.

Todėl šioje sudėtingoje situacijoje teismas, vertindamas visas bylos aplinkybes, taip pat ir padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį bei laipsnį, vadovaujasi ne tik BK 54 straipsnio nuostatomis, bet ir susiklosčiusia teismų praktika. Būtent kasacinės instancijos teismo vienos ar kitos aplinkybės turinio išaiškinimai formuoja *de facto* teisingumo principo turinio suvokimą. Formuodamas teismų praktiką Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) suvienodina teismų požiūrį į teisingumo principo turinį. Tačiau teisingumo principas yra reliatyvi sąvoka, apimanti moralinius, socialinius ir teisinius aspektus. Ji kinta ne tik keičiant patį baudžiamąjį įstatymą, bet ir keičiantis visuomenės požiūriui į teisingumą. Bausmė gali būti paskirta griežtai vadovaujantis baudžiamojo ir baudžiamojo proceso įstatymų nuostatomis, tačiau tiek auka, tiek kaltininkas ir pagaliau visuomenė bus įsitikinę, jog ji neteisinga. Visą nulemia vertybinės idėjos ir teisingumo principo suvokimas. Pilietinė visuomenė ir jos idėjos nėra statiškos, jos nuolatos kinta. Šiandien požiūris į saugumo jausmą visuomenėje, kriminalines bausmes bei teisėsaugos institucijas siejamas su tam tikro balanso, lygiavertiškumo ir pusiausvyros vertinimu. Pasak M. Tonry'io, reikia „naujos bausmių teisingumo sampratos, kuri remiasi pažeidėjų žmogaus orumu“¹⁴.

Taigi LAT precedentai, šalindami teisinio reguliavimo spragas, turėtų užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą. Būtent teismų praktika daro grįžtamąjį poveikį visuomenei, kuri praktinį baudžiamojo įstatymo taikymą sieja su realiu individu ir teisingumo principo įgyvendinimu¹⁵.

Būtina pripažinti ir tai, kad pasitaiko atvejų, kai vienokiu ar kitokiu būdu nukrypstama nuo teismų praktikos, nes, kaip minėta, kiekviena byla yra konkreti su individualiomis aplinkybėmis. Teisingumo sampratos reliatyvumas neleidžia LAT nustatyti tikslios bausmių skyrimo specifikacijos ir supaprastinti žemesnės grandies teismų požiūrio į teisingumo principo įgyvendinimą. Vis dėlto būtent tokie nukrypimai nuo teismų praktikos kartu yra ir tos pačios teismų praktikos evoliucijos variklis, leidžiantis jai neatsilikti nuo besikeičiančių visuomenės gyvenimo realijų. Pabrėžtina, kad baudžiamoji teisė yra nuolat besikeičianti bei evoliucionuojanti teisės šaka, priklausanti nuo pačios visuomenės raidos. Pasikeitimai šioje srityje keičia tiek baudžiamuosius įstatymus, tiek ir teismų praktiką¹⁶. **Autoriaus nuomone, nuolatinė**

14 Michael Tonry, „Punishment and Human Dignity: Sentencing Principles for Twenty-First Century America“, *Crime and Justice* 47 (2018), žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 15 d., https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3159998.

15 Aleksandras Dobryninas ir kt., *Pasitikėjimo Lietuvos teisėsauga profiliai* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012), 366.

16 Šiame kontekste verta prisiminti filosofų Michel'io Foucault'o ir Maximilian'o Carl'o Emil'io Weber'io, nagrinėjančių bausmės problematiką, kritinį požiūrį į asmens nubaudimo ir valdžios ryšį. Jų nuomone, į bausmę ir asmens nubaudimą reikia žvelgti platesniame visuomenės vystymosi kontekste. Žmogiškosios šio labiau racionalizuoto pasaulio (socialinio) pasekmės įtraukia ne tik „iluzijų išsklaidymą“ ir dvasinių vertybių praradimą, jos taip pat reikalauja sunkių prievartos priemonių, kurios psichologiškai apsunkena asmenį. David Garland, *Punishment and modern society: a study in social theory* (The University of Chicago Press: Oxford, 1990), 177–178.

visuomenės ir baudžiamosios teisės raida jau dabar leidžia mums iškelti du esminius ir naujus BK nuostatų taikymo klausimus:

1. Ar baudmės vykdymo atidėjimas, numatytas BK 75 straipsnyje, gali būti laikomas baudmės švelninimu?
2. Ar pasiremdamas teisingumo principu teismas gali atidėti paskirtos baudmės vykdymą net tais atvejais, kai nuteistasis neatitinka BK 75 straipsnyje nurodytų sąlygų?

Atsakant į pirmą klausimą, autoriaus nuomone, svarbiausia yra nuspręsti, ar atidedant baudmės vykdymą yra švelninama nuteistojo padėtis. Būtent šis niuansas yra klausimo esmė ir turinys. Galimi prieštaravimai, teigiant, kad baudmės švelninimas (iki šiol suvokiamas kaip švelnesnės baudmės, nei sankcijoje numatytas baudmės minimumas, paskyrimas arba švelnesnės baudmės rūšies paskyrimas) ir baudmės vykdymo atidėjimas yra skirtingi institutai. Vis dėlto, autoriaus nuomone, šie prieštaravimai nėra esminiai ir yra labiau formos kėlimo prieš turinį išraiška. Net žiūrint labai formaliai, baudmės vykdymo atidėjimo klausimas sprendžiamas skiriant bausmę. Tai yra baudmės vykdymo atidėjimas, kaip ir baudmės švelninimas, priklauso baudmės skyrimo procesui, todėl teigti, kad baudmės švelninimas ir baudmės vykdymo atidėjimas yra visiškai skirtingi ir nesusiję institutai, nebūtų absoliučiai teisinga bei tikslu. Šiuo atveju gerokai svarbiau nustatyti, ar baudmės vykdymo atidėjimo bei baudmės švelninimo turinys yra identiškas arba bent panašus. Akivaizdu, kad taip. Tiek baudmės švelninimo, tiek baudmės vykdymo atidėjimo esmė ir turinys yra nuteistojo padėties švelninimas, lyginant su konkrečioje baudžiamojo kodekso normoje numatytomis sankcijos ribomis. Patys švelnesnės baudmės skyrimo ar baudmės vykdymo atidėjimo procesai tėra minėtos esmės (nuteistojo padėties švelninimo) įgyvendinimo būdai, leidžiantys įvertinti ne vien kaltininko asmenybę, jo socialinę aplinką ir padarytą nusikalstamą veiką, bet ir visuomenės interesą, kurį baudžiamieji įstatymai ne visada gali atspindėti. **Todėl galima manyti, kad atidėdamas baudmės vykdymą teismas faktiškai palengvina nuteistojo padėtį ir skiria švelnesnę, nei numatyta straipsnio sankcijoje už padarytą nusikalstamą veiką, bausmę. Visa tai leidžia teigti, kad BK 54 straipsnio 3 dalyje numatytas švelnesnės baudmės skyrimas iš dalies apima ir baudmės vykdymo atidėjimą.**

2. Teisingumo principas kaip baudmės vykdymo atidėjimo sąlyga

Vertinant baudmės vykdymo atidėjimo instituto teisinį reguliavimą galima teigti, kad nuo kodekso įsigaliojimo pradžios baudmės vykdymo atidėjimo sąlygos buvo nuolatos keičiamos. 2019 m. birželio 27 d. naujausias BK 75 straipsnio pakeitimas teisingumą vykdančioms institucijoms išplėtė baudmės vykdymo atidėjimo instituto taikymo galimybes, įtvirtindamas, kad baudmės vykdymas gali būti atidėtas ir asmenims, pirmą kartą nuteistiems arešto bausme. Kartu jis apribojo galimybę atidėti baudmės vykdymą asmenims ne tik už labai sunkaus, bet ir už sunkaus tyčinio nusikaltimo padarymą.

Pagal galiojančio BK 75 straipsnyje įtvirtintą teisinį reguliavimą teismas tam tikram laikotarpiui gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą, tačiau tik esant visoms šioms sąlygoms:

- asmens padarytas nusikaltimas ar padaryti nusikaltimai pagal BK 11 straipsnį nėra priskiriami nusikaltimų, išvardytų šio straipsnio 3 dalyje, numatytai kategorijai;
- asmeniui už padarytą nusikaltimą ar padarytus nusikaltimus pirmą kartą paskirta arešto ar laisvės atėmimo bausmė;
- nusikaltimas ar nusikaltimai padaryti dėl neatsargumo arba tai tyčiniai nesunkūs ar apysunkiai nusikaltimai;
- už asmens padarytą nusikaltimą ar padarytus nusikaltimus paskirtoji laisvės atėmimo bausmė yra atitinkamos trukmės – ne daugiau kaip šešeriems metams dėl neatsargumo arba ne daugiau kaip ketveriems metams už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus;
- jeigu teismas nusprendžia, kad yra pakankamas pagrindas manyti, jog bausmės tikslai bus pasiekti be realaus visos bausmės atlikimo arba asmeniui atlikus tik jos dalį.

Asmeniui, nuteistam laisvės atėmimu daugiau kaip šešeriems metams už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus arba daugiau kaip ketveriems metams už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus, arba ne daugiau kaip penkeriems metams už sunkų nusikaltimą, išskyrus sunkius nusikaltimus, numatytus šio kodekso XV, XVI, XVIII, XX, XXI, XXIII, XXXIII, XXXV, XXXVII, XLIV skyriuose, teismas gali iš dalies atidėti paskirtos bausmės vykdymą.

Konstitucinis Teismas savo nutarime, aiškindamas konstitucinį teisinės valstybės principą, yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją konkrečių veikų kriminalizavimas ir baudžiamosios atsakomybės už jas diferencijavimas pirmiausia yra valstybės baudžiamosios politikos klausimas, kurį įstatymų leidėjas sprendžia naudodamasis turima plačia diskrecija ir atsižvelgdamas į tų veikų pavojingumą, mastą, nusikalstamumo prevencijos prioritetus, kitas reikšmingas aplinkybes, tačiau nepažeisdamas Konstitucijos ir iš jos kylančių imperatyvų¹⁷. Nekvestionuojant įstatymų leidėjo teisės nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris jo požiūriu labiausiai atitinka visuotinai svarbius tikslus, vis dėlto manytina, kad keičiant baudžiamąjį įstatymą neturi būti pasiduodama populistiniams siūlymams ir Seimo narių iniciatyvai beatodairiškai griežtinti baudžiamąją atsakomybę. Paviršutinis žvilgsnis į baudžiamąją politiką sąlygoja skirtingą požiūrį į tą pačią problemą. Antai 2010 m. balandžio 7 d. užregistruotame aiškinamajame rašte dėl BK pakeitimo įstatymo projekto R. Šimašius visiškai pagrįstai pabrėžė, kad svarbu „optimizuoti nuteistųjų, kuriems bausmės vykdymas atidedamas arba kurie lygtinai atleidžiami nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą, priežiūrą ir jų socialinę rehabilitaciją, užtikrinti, kad laisvės atėmimo

17 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 189¹ straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, TAR, 2017, Nr. 4356, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 3 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/>.

bausmė būtų taikoma tik kraštutiniais atvejais, tobulinti baudmės vykdymo atidėjimo ir lygtinio atleidimo nuo baudmės prieš terminą sąlygas, o šių institutų vykdymo tvarką ir sąlygas reguliuoti Lietuvos Respublikos probacijos įstatyme¹⁸. Tačiau Seimo nario V. Bako aiškinamajame rašte kardinaliai priešingai teigiama, kad „net už sunkaus nusikaltimo padarymą nuteistam asmeniui valstybė gali suteikti tam tikrą „indulgenciją“, t. y. sudaromos sąlygos sunkius nusikaltimus padariusiems asmenims išvengti realios laisvės atėmimo baudmės. <...> Dėl šios priežasties baudmės vykdymo atidėjimą taikant ir tyčinius sunkius nusikaltimus padariusiems asmenims, baudmės tikslai nepasiekiami – asmuo padaręs nusikalstamą veiką nesijaučia nubaustas, neapribojama galimybė daryti naujas nusikalstamas veikas, neužtikrinamas teisingumo principo įgyvendinimas. Atidėjus baudmės, paskirtos už padarytą sunkų nusikaltimą, vykdymą, nepaisant to, kokios baudžiamosios poveikio priemonės ir (ar) pareigos asmeniui paskiriamos, manytina, asmuo iš esmės išvengia realaus ir pagrįsto baudžiamosios atsakomybės efekto. Sunkus nusikaltimas nėra ta nusikalstamų veikų kategorija, už kurią valstybė turėtų suteikti tam tikras „lengvatas“, sudarančias galimybę išvengti baudžiamosios atsakomybės *per se*.“¹⁹.

Taigi, vertinant galiojančio BK 75 straipsnio pakeitimus, negalima neatkreipti dėmesio į tai, kad iš dalies jie yra konjunktūriniai ir tikrai nepadėjo gerinti nei teisiamo, nei nukentėjusiojo asmens padėties. Grasinimas griežtomis baudmėmis formuoja paradoksalų požiūrį į problemų sprendimo galimybes: viena vertus, stiprina tikėjimą baudžiamąja teise kaip *prima* arba net kaip *sola ratio* priemone, antra vertus, visuomenėje atsiranda nepagrįstų lūkesčių griežtomis baudmėmis išspręsti visas problemas – ir pornografijos platinimą, ir vaikų nepriežiūrą, ir korupciją, ir t. t. Kriminologijos mokslas seniai įrodė, kad nėra jokio pagrindo manyti, jog kriminalinės baudmės griežtinimas koku nors būdu sulauko asmenis nuo naujų nusikaltimų padarymo²⁰.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir kuriant autentiškus baudžiamuosius įstatymus buvo siekiama išlaikyti teisingą visuomenės ir asmens interesų bei humaniškumo ir teisingumo principų pusiausvyrą, kad asmens teisės akivaizdžiai nebūtų varžomos labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti. V. Pavilonis tuo metu rašė, kad baudžiamuosiuose įstatymuose turi atsispindėti visuomenės ir valstybės interesų gy-

18 Remigijus Šimašius, „Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamosio kodekso 48, 67, 75, 77, 82, 87, 92 ir 94 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto““, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 6 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAPIS.28605?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=04dc9485-91f1-4ae1-ade0-7650bf56dd4f>.

19 Vytautas Bakas, „Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamosio kodekso 75 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto““, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 6 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=-19syzx459f&documentId=5d968c303a0e11e79f4996496b137f39&category=TAK>.

20 Günter Kaiser, *Kriminologie. Ein Lehrbuch*. 3, völlig nebearbeitete und erweiterte Auflage (Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 1996), 930; pavyzdžiui, kriminologas T. Singelstein'as mano, kad „griežtos sankcijos – ypač įkalinimas, laisvės atėmimas – lemia aukštą atkryčio lygį ir bet koku atveju nėra socializuojantis“, Peggy Fiebig, *Gerecht zu bestrafen, ist eine Herausforderung*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 11 d., https://www.deutschlandfunkkultur.de/strafe-muss-sein-gerecht-zu-bestrafen-ist-eine.976.de.html?dram:article_id=447996.

nimas, o įstatymuose nustatytos visuotinai pripažintos teisės ir laisvės ir realiai įgyvendinamos²¹. Manytina, kad kurti ir priimti baudžiamuosius įstatymus, užtikrinančius esminius baudžiamosios atsakomybės principus, gali tik toks įstatymų leidėjas, kuris susiformavo pakankamai aukštą teisinį intelektą.

Teisingumo principo įgyvendinimo skiriant bausmes negalima identifikuoti vien su baudžiamųjų įstatymų leidybos procesu. Jis turi būti glaudžiai siejamas su baudžiamųjų įstatymų taikymo procesu. Būtent teismų praktika yra tas indikatorius, kuris daro didžiausią įtaką ne tik baudžiamosios politikos kryptingumui, bet ir leidžia įvertinti „vykdomos baudžiamosios politikos efektyvumą“²².

Taigi teismams, skiriantiems konkrečias bausmes, tenka įgyvendinti baudžiamosios teisės principus stabilizuojant ir normalizuojant pažeistus visuomeninius santykius. Taikydami įstatymus, teismai kartu patikrina, ar tie tikslai, kurių siekė įstatymų leidėjas, gali būti įvykdomi. Jeigu įstatymas netobulas ar nepriimtini jo tikslai, jis dažnai tampa „mirusia“ ir praktikoje itin retai taikoma teisės norma. Akivaizdu, kad tokiais atvejais įstatymų leidėjas turėtų keisti įstatymą ir kartu koreguoti tam tikro visuomeninio reiškinių baudžiamąjį teisinį reguliavimą. **Teismas, įgyvendindamas pareigą paskirti teisingumo principą atitinkančią bausmę, turi turėti galimybę tinkamai įvertinti, ar nuteistam už sunkų nusikaltimą asmeniui galima taikyti švelnesnę, negu įstatyme numatyta, bausmę, ir tuo pagrindu paskirti lengvesnę baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formą – bausmės vykdymo atidėjimą, ar paskirti realią arešto arba laisvės atėmimo bausmę. Todėl pagrįstai kyla klausimas, ar įstatymu reglamentuota BK 75 straipsnio 3 dalyje atskirų nusikaltimų rūšių išimtis, draudžianti sunkius nusikaltimus padariusiems asmenims atidėti paskirtos bausmės vykdymą, neapriboja teismo galimybės paskirti individualizuotą bausmę, kuri atitiktų teisingumo principo reikalavimus.** Pabrėžtina, kad bausmės skyrimas nėra savitiksliis kaltės atpirkimas, ji skiriama siekiant baudžiamajame įstatyme numatytų bausmės tikslų, kuriais baustino asmens elgesio ribos nustatytos taip pat, kaip ir jo nubaudimo būtinybės apribojimai. Bausmės individualizavimo ir teisingumo principų įgyvendinimas neturėtų konkuruoti su galimu aukos jaučiamu atpildo poreikiu.

3. Teismų praktikos vaidmuo įgyvendinant teisingumo principo nuostatas

Manytina, kad reguliuojamąją reikšmę realizuojant įstatymų leidėjo nubaudimo griežtinimo politiką galėtų sušvelninti LAT, formuodamas teismų praktiką. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 23 straipsnyje nustatyta, kad LAT formuoja vienodą

21 Vladas Pavilonis, „Konstitucinės baudžiamųjų įstatymų rekodifikacijos ištakos“, *Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė*. Konferencijos medžiaga, 1997 m. spalio 24–25 d. (Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998), 85.

22 Gintaras Švedas, *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006), 24.

bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškindamas ir taikydamas įstatymus ir kitus teisės aktus, taip pat plėtoja ir užtikrina vienodą teisės aiškinimą ir taikymą bendrosios kompetencijos teismuose. Šis Teismas, analizuodamas nacionalinių, Europos Sąjungos ir tarptautinių teismų praktiką, kitus teisės šaltinius, rengia teismų praktikos apibendrinimus, apžvalgas, kurie yra būtina sąlyga užtikrinant vienodą teisės aiškinimą ir jos taikymą²³. Kartu LAT formuoja ir teisėjų teisinę sąmonę, kuri dažnai nesiskiria nuo visuomenėje paplitusių stereotipų. Ne paslaptis, kad žemesniųjų grandžių teismuose baudmės skyrimas susijęs su įstatymų leidėjo suformuluotos teisės normos lingvistiniu pažodiniu interpretavimu, priklausančiu nuo teisėjo asmeninės patirties, jo kvalifikacijos. Tiesos ir teisingumo siekis skiriant baudmę grindžiamas griežtai nustatytais įstatymo ribomis, privalumą suteikiant įstatymo raidei ir pamirštant teisingumo principą. Pažymėtina, kad BK normos skiriant baudmę turėtų būti aiškinamos paisant viso baudžiamojo įstatymo teisinio reguliavimo konteksto. A. Vaišvila, apibūdindamas teisės aiškinimo procesą, labai taikliai pastebėjo, kad įstatymo aiškinimas turi prasidėti ir baigtis normos tekstinės prasmės atskleidimu – neaiškiais (nevienareikšmiškais) terminais suformuluotos elgesio taisyklės performulavimu į aiškesnius. Teismų teisėkūra skirta teisinio reguliavimo spragoms užpildyti arba tokio reguliavimo neapibrėžtumui pašalinti²⁴. Todėl svarbiausias LAT kompetencijos aspektas yra jo funkcija formuoti vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus, plėtoti teisę ir šitaip užtikrinti vienodą teisės aiškinimą ir taikymą visoje valstybėje (viešojo kasacijos funkcija). Ši užduotis yra svarbi ne tik dėl to, kad gali atsirasti prieštaravimų tarp apeliacine tvarka bylas nagrinėjančių skirtingų teismų. Vienoda teismų praktika – tai būtina sąlyga asmenų lygybei prieš įstatymą užtikrinti, pasitikėjimo teise ir teisingumu, teisinio tikrumo ir saugumo garantas²⁵. V. Mikelėnas, atkreipdamas į tai dėmesį, aiškino, kad teismai, taikydami teisės aktą, pirmiausia privalo įvertinti jo tikslus ir atsižvelgti į juos, „teisės aiškinimo ir taikymo procese teismai negali izoliuotai vadovautis tik teisės normos žodine išraiška, bet turi atsižvelgti ir į jos tikslus, kaip ir į daugybę kitų teisės aiškinimo ir taikymo principų, o tai reiškia – daugybę kitų veiksmų, kuriais pasireiškia vienokie ar kitokie principai. <...> Antra vertus, sudėtingėjant visuomeniniams santykiams, o teisinio reglamentavimo galimybės esant ribotoms, nes objektyviai neįmanoma numatyti ir sureguliuojant apimti absoliučiai visų galimų atvejų, teismai vis dažniau susiduria su teisės spragomis ir turi pasitelkti dar kitus argumentavimo šaltinius – bendruosius teisės principus, moralės normas.“²⁶

23 „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 46-851.

24 Alfonsas Vaišvila, „Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose“, *Jurisprudencija* 8, 86 (2006): 7–17.

25 *Aukščiausiojo Teismo kompetencija ir funkcijos*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 5 d., <https://www.lat.lt/veikla/apie-teisma/veikla/27>.

26 Valentinas Mikelėnas, „Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento“, *Jurisprudencija* 2, 116 (2009): 83.

Šiame kontekste būtina paminėti, kad Lietuvos teismų praktikai itin svarbus yra 2006 m. kovo 28 d. Konstitucinio Teismo nutarimas, kurio nuostatos tapo oficialia konstitucine doktrina, įtvirtinančia jurisprudencijos tęstinumą. Nutarime pabrėžiama, jog „Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuotis vienodai (nuosekliai, neprieštarinčiai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai – būtent tokiai, kuri būtų grindžiama su Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principais (bei kitais konstituciniais principais) neatskiriamai susijusia ir iš jų kylanti maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentes, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų. Užtikrinant iš Konstitucijos kylantį bendrosios kompetencijos teismų praktikos vienodumą (nuoseklumą, neprieštarinčumą), taigi ir jurisprudencijos tęstinumą, lemiamą reikšmę (be kitų svarbių veiksnių) turi šie veiksniai: bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų-sprendimų analogiškose bylose; žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose; aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai privalo, peržiūrėdami žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimus, tuos sprendimus vertinti vadovaudamiesi visuomet tais pačiais teisiniais kriterijais; tie kriterijai turi būti aiškūs ir *ex ante* žinomi teisės subjektams, *inter alia* žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismams (vadinasi, bendrosios kompetencijos teismų jurisprudencija turi būti prognozuojama); bendrosios kompetencijos teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina; toks bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo teismus ligi tol saiščiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimas) visais atvejais turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamuose bendrosios kompetencijos teismų sprendimuose. Bendrosios kompetencijos teismų, priimančių sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, susisaistymas savo pačių sukurtais precedentais (sprendimais analogiškose bylose) bei žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų, priimančių sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, susisaistymas aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimais (precedentais tų kategorijų bylose) neišvengiamai suponuoja tai, kad minėti teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse bylose, *inter alia* anksčiau sprendžiant analogiškas bylas. Iš Konstitucijos kylanti maksimos, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, nepaisymas reikštų ir Konstitucijos nuostatų dėl teisingumo vykdymo, konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principų, kitų konstitucinių principų

nepaisymą.²⁷ Taigi teismų precedentai yra teisės šaltiniai – *auctoritate rationis*; rėmimasis precedentais yra vienodos (nuoseklios, neprieštaringos) teismų praktikos, kartu ir Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo, įgyvendinimo sąlyga²⁸.

Aiškindami ir taikydami teisę teismai kartu formuoja precedentą ir *de facto* kuria teisę. Kūrybiškas teisės taikymas reikalauja neapsiriboti vien taikomo įstatymo tekstu, bet taip pat, kaip minėta, remtis teisės principais. Pats baudžiamasis įstatymas įpareigoja teismą taikyti ir aiškinti teisę remiantis teisės principais, pavyzdžiui, 41 straipsnio 2 dalies 5 punktas reikalauja skiriant bausmes užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą, o 54 straipsnio 3 dalyje įsakmiai nurodyta – jeigu straipsnio sankcijoje numatytos baudmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, teismas, vadovaudamasis baudmės paskirtimi, gali motyvuotai paskirti švelnesnę bausmę. Kartu pabrėžtina, jog teisingumo principo įgyvendinimas reikalauja, kad teisės taikytojas ne abstrakčiai filosofiskai suvoktų teisingumą, bet teisingai interpretuotų baudžiamąjį įstatymo nuostatų visumą ir jų turinį. Vis dėlto baudmės vykdymo atidėjimas nėra griežtai ir detalai reglamentuotas. Įstatymų leidėjas nepateikia baigtinio ar pavyzdinio sąrašo aplinkybių, kurias privalo įvertinti teismas, atidedamas baudmės vykdymą. Analizuojant minimą nuostatą matyti, jog jos taikymo atveju gali atsirasti daugybė dviprasmybių ir neaiškumų, pavyzdžiui, dėl BK 75 straipsnio 3 dalyje įtvirtinto draudimo atidėti paskirtos laisvės atėmimo baudmės vykdymą asmeniui, nuteistam už sunkų nusikaltimą, teismai, reaguodami į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį ir jos pavojingumo laipsnį bei paskyrę asmeniui bausmę, nebeteri galimybės taikyti visos kaltininkui paskirtos laisvės atėmimo baudmės vykdymo atidėjimo, kuris galbūt labiausiai atitiktų pastarojo asmenybės ir leistų tinkamai individualizuoti bausmę. Neatsitiktinai vokiečių baudžiamosios teisės doktrinoje diferencijuojant bausmę siūloma baudmės paskirti, jos ribas bei nusikalstamos veikos pobūdį ir kaltininką vertinti trimis aspektais: konstitucingumo, baudžiamosios teisės ir kriminologiniu požiūriu. H. J. Bruns'o nuomone, tik taip galima tinkamai diferencijuoti bausmę²⁹. Pagaliau Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) sprendimuose pabrėžiamas būtinumas užtikrinti teisingą pusiausvyrą tarp skirtingų konkuruojančių interesų. Pavyzdžiui, EŽTT byloje *Albergas ir Arlauskas prieš Lietuvą* (Peticijos Nr. 17978/05) savo sprendime pabrėžė, kad „turi būti užtikrinta teisinga pusiausvyrą tarp bendrojo visuomenės intereso ir asmens

27 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

28 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 111-4549.

29 Hans-Jürgen Bruns, *Das Recht der Strafzumessung*. 2 Auflage (Köln, Berlin, Bonn, München: Care Heymanns Verlag KG, 1985), 8–9.

pagrindinių teisių apsaugos reikalavimų, tokios teisingos pusiausvyros ieškojimas yra neatskiriama Konvencijos dalis³⁰.

Nuo 2019 m. kovo 21 d. Konstitucinis Teismas faktiškai yra paskutinė teisminė instancija ir, be abejojimo, galingas žmogaus teisių gynimo įrankis (Konstitucijos 106 straipsnis). Kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis į šį Teismą, jeigu pažeistos jo konstitucinės teisės ar laisvės ir jis išnaudojo visas teisinės gynybos priemones. Teismo nutarimai yra galutiniai ir neskundžiami (Konstitucijos 107 straipsnis). Reikėtų manyti, kad asmens pažeista ar ginčijama teisė, taip pat įstatymo saugomas interesas šiame Teisme bus apginti. Vis dėlto kyla pagrįstų abejonų, ar visada priimtus nutarimus vienareikšmiškai galima vertinti tik pozityviai. Antai Konstitucinis Teismas, išnagrinėjęs bylą pagal individualų konstitucinį skundą rašytinio proceso tvarka dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 75 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, 2020 m. kovo 18 d. nutarime pabrėžė, kad pagal Konstituciją, *inter alia* jos 31 straipsnio 2 dalį, 109 straipsnio 1 dalį, konstitucinį teisinės valstybės principą, įstatymų leidėjas turi teisę numatyti galimybę atidėti paskirtos baudmės vykdymą už tam tikras nusikalstamas veikas, *inter alia* už tokias, kurios pagal baudžiamąjį įstatymą yra pavojingiausios, bet neprivalo to daryti. Jis taip pat konstatavo, kad tokiu BK 75 straipsnio 1 dalyje (2015 m. kovo 19 d. redakcija) nustatytu ir su juo susijusiu teisiniu reguliavimu įstatymų leidėjas įgyvendino pagal Konstituciją, *inter alia* jos 31 straipsnio 2 dalį, 109 straipsnio 1 dalį, konstitucinį teisinės valstybės principą, jam suteiktą plačią diskreciją spręsti valstybės baudžiamosios politikos klausimus, todėl nėra pagrindo teigti, jog BK 75 straipsnio 1 dalyje (2015 m. kovo 19 d. redakcija) nustatytu ir su juo susijusiu teisiniu reguliavimu buvo nepaisyta iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančio reikalavimo baudžiamajame įstatyme nustatytu teisiniu reguliavimu sudaryti prielaidas teismui paskirti teisingą baudmę³¹. Taigi Konstitucinio Teismo suformuluota doktrina, kad baudžiamosios atsakomybės griežtinimas yra tik įstatymų leidėjo baudžiamosios politikos problema, leidžia abejoti, ar tokį išaiškinimą galima laikyti kaip vienintelį ir teisingą. Kartu kyla abejonė, ar būtent tokios išvados nenulėmė pačiame Konstituciniame Teisme susidariusi psichologinė įtampa bei nepakankamas rūpestingumas.

Vadovaujantis požiūriu, kad baudmės skyrimo teisinis reglamentavimas yra tik baudžiamosios politikos, o ne konstitucinis klausimas, *de facto* ribojama teismo galimybė už sunkaus nusikaltimo padarymą skirti baudmės vykdymo atidėjimą ir kartu trukdo tam tikrais atvejais individualizuoti bei paskirti kaltininkui teisingiausią baudmę. Pavyzdžiui, minėtas Konstitucinio Teismo nutarimo turinys neįtikina, kad

30 *Byla Albergas ir Arlauskas prieš Lietuvą* (Petijcijos Nr. 17978/05). Sprendimas, Strasbūras 2014 m. gegužės 27 d., žiūrėta 2020 m. rugsėjo 11 d., http://lrv-atstovas-ezt.lt/uploads/ALBERGAS_ir_ARLAUSKAS_2014_sprendimas.pdf.

31 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 75 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, TAR, 2020, Nr. 5659, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 5 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lv>.

tik baudžiamosios politikos problema yra tai, jog bausmės vykdymas negali būti atidėtas asmeniui už sunkų sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo (BK 137 straipsnis), padarytą pažeidžiant teisės aktų nustatytas specialias elgesio saugumo taisykles, nes toks asmuo gali būti baudžiamas laisvės atėmimu iki septynerių metų. Tokia pati lemtis laukia elgetos, kuris panaudodamas apgaulę verbuoja kitą asmenį elgetauti (BK 147 straipsnis), kadangi jis gali būti baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki dešimties metų. Akivaizdu, kad tokia situacija sąlygoja neteisingos bausmės skyrimą.

Manytina, kad realiai pakeisti susidariusią padėtį gali LAT, kurio pagrindinė paskirtis – formuoti vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką ir taisyti padarytas žemesnės instancijos teismų klaidas. Nagrinėdamas sudėtingiausias ir reikšmingiausias teismų praktikai bylas jis, kaip minėta, priima precedento galią turinčius nutarimus, kurie saisto teismus, nagrinėjančius analogiškas ar iš esmės panašias bylas. LAT precedento kaip teisės šaltinio reikšmė išryškėja jo oficialiojoje doktrinoje, kuri sietina šiame kontekste su kelių baudžiamosios teisės principų interpretavimu, būtent – bausmės individualizavimu, jos teisingumo ir proporcingumo principų. Reikia paminėti, kad šis teismas suvienodino teismų požiūrį į teisingumo principo nuostatų interpretavimą ir jų taikymą. Antai 2018 m. birželio 12 d. nutartyje pabrėžiama, kad pagal BK 54 straipsnio 3 dalį, jeigu straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, teismas, vadovaudamasis bausmės paskirtimi, gali motyvuotai paskirti švelnesnę bausmę. Teismų praktikoje suformuluota nuostata, kad pagal BK 54 straipsnio 3 dalį kitokia bausmė, nei numatyta straipsnio, pagal kurį kvalifikuota veika, sankcijoje, paprastai gali būti paskiriama, kai yra išimtinių aplinkybių ir jei nėra pagrindo paskirti švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę pagal BK 62 straipsnį, o įstatymo numatytos bausmės paskyrimas būtų aiškiai neproporcingas (neadekvatus) konkrečiam baudžiamojo įstatymo pažeidimui, kaltininko asmenybei bei kitoms bylos aplinkybėms. Taigi šis bausmės švelninimo pagrindas sietinas su aplinkybių, apibūdinančių nusikalstamos veikos pavojingumą ir šią veiką padariusį asmenį, visumos vertinimu bei išvada, kad bendros bausmės skyrimo taisyklės nėra pakankamos teisingumo principui įgyvendinti ir teisingai bausmei paskirti. Iš esmės turi būti nustatyta tokia visuma aplinkybių, dėl kurių bausmė, nors formaliai ir atitinka visas bausmės skyrimo nuostatas (tai gali būti ir sankcijos minimumas), tačiau nepasiekia visų savo tikslų, nurodytų BK 41 straipsnio 2 dalyje, arba atvirkščiai – pasiekia iš esmės tik vieną – nubaudimą³².

Taigi realiai veiksmingu visuomeninių santykių reguliatoriumi BK 54 straipsnio 3 dalies nuostatos taps tik jas taikant, o būtina tokio taikymo sąlyga yra LAT precedentinis aiškinimas, kuris turi reguliuojamąją reikšmę ir negali būti nemotyvuotai ignoruojamas.

32 Pavyzdžiui, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-209-222/2018“, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 9 d., <https://eteismai.lt/byla/66649205167928/2K-209-222/2018>.

Šiame kontekste dera paminėti, kad baudžiamasis įstatymas nenurodo konkrečių aplinkybių, į kurias teismui derėtų atsižvelgti svarstant klausimą dėl BK 75 straipsnio nuostatų taikymo, ar baismės tikslai kaltininkui bus pasiekti be realaus baismės atlikimo. Todėl LAT savo nutartyse išaiškino, kad pagal galiojančią teismų praktiką, teismui sprendžiant baismės vykdymo atidėjimo klausimą, turi būti vertinamos visos bylos aplinkybės, susijusios ir su padaryta nusikalstama veika, ir su nuteistojo asmenybe, t. y. nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdis, laipsnis, nuteistojo asmenybės teigiamos ir neigiamos savybės, jo elgesys šeimoje ir visuomenėje, polinkiai, nusikalstamos veikos padarymo priežastys, elgesys padarius nusikalstamą veiką (ar jis supranta padarytų nusikalstamų veikų pavojingumą ir kritiškai vertina savo elgesį, pripažįsta kaltę, neneigė jos ir ikiteisminio tyrimo metu, nesistengė išvengti atsakomybės, savo elgesiu po nusikalstamos veikos padarymo siekė įrodyti, jog ateityje nedarys kitų veikų), taip pat ir tai, kaip baismės vykdymas paveiks kaltininko teigiamas socialinius ryšius. Šie ir kiti duomenys turi sudaryti prielaidas išvadi, kad nuteistojo resocializacija galima be realaus laisvės atėmimo, kad pakanka nuteistajam paskirti baudžiamojo poveikio priemonę ir (ar) vieną ar kelis įpareigojimus, ribojančius nuteistojo elgesį ir kartu turinčius auklėjamąjį, pataisomąjį poveikį. Ypač svarbu įvertinti kaltininko asmenybę, nes tai lemia, ar bus pasiekti BK 41 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti baismės tikslai³³.

BK 75 straipsnio nuostatų interpretavimas, jo turinio aiškinimas susijęs su aplinkybių, apibūdinančių nusikalstamos veikos pavojingumą ir šią veiką padariusį asmenį, visumos vertinimu. Už padarytas nusikalstamas veikas teismo skiriamos poveikio priemonės turėtų būti ne tik adekvačios teisės pažeidimui, jos taip pat neturėtų varžyti asmens labiau, negu reikia BK 41 straipsnyje įtvirtintai baismės paskirčiai pasiekti. Būtent todėl BK 75 straipsnio taikymo kontekste labai svarbus tampa teisingumo principas. Teismas neturėtų būti apribojamas taikyti baismės vykdymo atidėjimą, jei bylos aplinkybių bei nusikalstamą veiką padariusio asmens asmenybės vertinimas akivaizdžiai rodo, kad būtų teisinga atidėti baismės vykdymą.

Apibendrinant galima teigti, kad skiriant baismes svarbi paradigma – vykdydami teisingumą teisėjai ir teismai yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymų. Tačiau teismas nėra įstatymo vergas, todėl teisingos švelnesnės baismės skyrimas remiasi ne tik įstatymų, bet ir teismų praktikos ar moksliniu (doktrininu) aiškinimu apie švelnesnės baismės ir teisingumo principo suvokimą. Manytina, kad, nagrinėdamas argumentuotą kasacinį skundą dėl baismės vykdymo atidėjimo taikymo, LAT turėtų plačiau aiškinti BK 75 straipsnio 2–3 dalių nuostatas ir, jei reikalauja teisingumo principas, remtis BK 54 straipsnio 3 dalimi, skirdamas

33 Pavyzdžiui, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-268-693/2019“, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 9 d., <https://e-teismai.lt/byla/25398838571830/2K-268-693/2019>; „Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. kovo 7 d. nutartis“, byla 1A-197-348/2019, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 7 d., <https://e-teismai.lt/byla/99561259231477/1A-197-348/2019>.

baudmės vykdymo atidėjimą net ir tais atvejais, kai asmuo ir jo padaryta nusikaltama veika neatitinka BK 75 straipsnyje nurodytų sąlygų. LAT turėtų atsižvelgti į tai, jog a) atidėtas baudmės vykdymas yra kaltininko padėties švelninimas, lyginant su realios baudmės atlikimu; b) teisingumo principas yra esminis skiriant baudmę, jis apibūdina patį baudmės skyrimo proceso tikslą (paskirti teisingą baudmę) ir negali būti ribojamas. Šiuo atveju BK normų turinys būtų interpretuojamas remiantis nusistovėjusiomis teisės aiškinimo taisyklėmis, nes, pasak V. Mikelėno, „[i]statymų leidėjas nustato visai visuomenei taikytinas taisykles ir principus. Teismas šias taisykles ir principus taiko konkrečių šalių konkrečiam ginčui. Todėl teismas teisę privalo taikyti protingai.“³⁴

Šis diskusinio pobūdžio straipsnis netipiškas tuo atžvilgiu, kad jame nėra išsamiai išnagrinėti visi galimi šio siūlymo kontrargumentai. *Sine ira et studio* (be pykčio ir šališkumo) pripažintina, kad kontrargumentų tikrai galima rasti. Vis dėlto vadovaudamiesi vien tik teisinių kontrargumentų paieška priešime prie išvados, kad savaime niekas nėra teisinga. Todėl, suprantama, pateikti kokias nors paradigmas ar „galutinius“ atsakymus į nagrinėjamus klausimus būtų itin sunku. Pavyzdžiui, galėtų būti pateiktas kontrargumentas, kad teisingumo principo visapusišku įgyvendinimu baudžiamojoje teisėje visų pirma turėtų būti suinteresuotas įstatymų leidėjas, o ne teisės taikytojas. Būtent pašalinti visus įstatymų neaiškumus, dviprasmybes ir spragas yra įstatymų leidėjo pareiga, todėl jo priedermė pakeisti BK 54 straipsnio 3 dalį taip, kad teisingumo principu teismai vadovautųsi ir atidėdami baudmės vykdymą. Tačiau įstatymai Lietuvoje priimami, keičiami ar papildomi, pripažįstami netekusiais galios laikantis įstatymo nustatytos procedūros (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 69 straipsnis). Visuotinai pripažintos yra šios pagrindinės įstatymų leidybos stadijos: įstatymų leidybos iniciatyvos įgyvendinimas, įstatymo projekto svarstymas, projekto priėmimas, priimto įstatymo paskelbimas ir įsigaliojimas. Tik pasibaigus vienai stadijai nuosekliai prasideda kita³⁵. Tai ganėtinai ilgas procesas, jeigu įstatymų leidybos iniciatyva išplaukia iš piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos teisės³⁶. Manytina, kad sulaukti įstatymų leidėjo atitinkamo dėl BK nuostatų teisinio reguliavimo tobulinimo užtruktų ne vienus metus. Visa tai verčia ieškoti racionalesnių sprendimų.

Kartu paminėtina, kad Lietuvos baudžiamosios teisės baudžiamojo proceso doktrinoje nuolatos pabrėžiama (bet nebūtinai tais pačiais žodžiais), kad LAT iš tiesų neturi konstitucinės galios taip plačiai aiškinti BK 54 straipsnio 3 dalies turinį. Nesileidžiant į ilgas diskusijas, prisimintina tik LAT baudžiamųjų bylų skyriaus plena-

34 Valentinas Mikelėnas, „Teisės aiškinimas: teorinės ir praktinės problemos (1)“, *Justitia* 1 (1997): 5.

35 Egidijus Jarašiūnas, „Įstatymo samprata: istorinis, lyginamasis ir nacionalinis aspektai“, *Parlamento studijos*, žiūrėta 2020 m. spalio 10 d., http://www.parlamentostudijos.lt/Nr4/4_teise_Jarasiunas.htm.

36 „Lietuvos Respublikos piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos įstatymas“, *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 1-5. Šiame kontekste norėtųsi kelti kitą klausimą, ar nepribrendo laikas iš esmės keisti baudžiamąjį įstatymą ir Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu sudaryti darbo grupę BK pakeitimo įstatymo projektui parengti? Pavesti šiai darbo grupei spręsti aktualiausius ir neatidėliotinus baudžiamojo įstatymo tobulinimo klausimus, subalansuoti visas sankcijas bei baudmes ir jų skyrimo nuostatas.

rinės sesijos 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis, kurioje M. Š., neblaivus vairuodamas automobilį ir šiurkščiai pažeisdamas KET reikalavimus bei turėdamas vienintelį tikslą – pabėgti nuo jį stabdžiusių ir po to jį policijos automobiliu besivejančių pareigūnų, sukėlė eismo įvykį, kurio metu žuvo ir buvo sužaloti žmonės. Įgyvendindamas teisingumo principą, LAT rado argumentų ir nusikaltimą, kuris baudžiamosios teisės doktrinoje ir iki tol buvusioje teismų praktikoje buvo vertinamas kaip nusikalstama veika, kuri galėjo būti padaryta tik dėl neatsargumo, pripažino tyčiniu nusikaltimu ir kvalifikavo ne pagal BK 281 straipsnio 6 dalį, bet kaip tyčinį nužudymą pagal 129 straipsnio 2 dalies 5 punktą³⁷. Panašiai Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija kvalifikavo neatsargų nusikaltimą ir 2018 m. kovo 6 d. nutartyje³⁸. Taigi mąstantys teisėjai visada randa pagrįstą ir teisingą BK normų interpretavimą, jų taikymo motyvaciją ir paskiria teisingą bausmę. Šiame kontekste paminėtina, kad Konstitucinis Teismas pagrįstai yra pabrėžęs, jog teisingumas gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos³⁹.

Norėtusi manyti, kad LAT turi ir gali apsaugoti visuomenę nuo trumpalaikių politikų siekių pasinaudoti baudžiamąja teise kaip politinės savireklamos priemone. Būtent jis galėtų ištaisyti šiurkščias įstatymų leidėjo klaidas, užtikrinti teisinę taiką ir atkurti sutrikusį pasitikėjimą teisine sistema.

Išvados

1. Baudžiamoji teisė yra nuolat besikeičianti bei evoliucionuojanti teisės šaka, priklausanti nuo pačios visuomenės raidos. Tačiau chaotiška ir neretai konjunkturnė BK normų kaita niveliuoja paties įstatymų leidėjo siekiamus teisinio visuomeninių santykių reguliavimo tikslus ir dažnai yra tik eksperimentavimo žmonių teisėmis ir laisvėmis prielaida.
2. Pašalinti visus įstatymų neaiškumus, dviprasmybes ir spragas yra įstatymų leidėjo priedermė. Įstatymų leidybos iniciatyva, išplaukianti iš piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos teisės, yra pernelyg ilgas procesas. Todėl realiai sušvelninti susidariusią padėtį gali LAT, kurio pagrindinė paskirtis – formuoti vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką ir taisyti padarytas žemesnės instancijos teismų klaidas.

37 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-498-746/2015“, žiūrėta 2020 m. spalio 9 d., <https://eteismai.lt/byla/99463614944318/2K-P-498-746/2015>.

38 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-100-696/2018“, žiūrėta 2020 m. spalio 9 d., <https://eteismai.lt/byla/30974599947953/2K-100-696/2018>.

39 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos saugaus eismo automobilių keliais įstatymo 24 straipsnio 7, 8 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, TAR, 2020, 16411, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 5 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt>.

3. Atidėdamas bausmės vykdymą, teismas *de facto* skiria švelnesnę, nei numatyta straipsnio sankcijoje už padarytą nusikalstamą veiką, bausmę. Todėl manytina, kad BK 54 straipsnio 3 dalyje numatytas švelnesnės bausmės skyrimas savo turiniu gali apimti ir bausmės vykdymo atidėjimą.
4. Įgyvendindamas pareigą paskirti teisingumo principą atitinkančią bausmę, teismas turi turėti galimybę tinkamai įvertinti, ar nuteistam už sunkų nusikaltimą asmeniui galima taikyti švelnesnę, negu įstatyme numatyta, bausmę, ir tuo pagrindu paskirti lengvesnę baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formą – bausmės vykdymo atidėjimą. Todėl pagrįstai galima teigti, kad įstatymu reglamentuota BK 75 straipsnio 3 dalyje atskirų nusikaltimų rūšių išimtis, draudžianti sunkius nusikaltimus padariusiems asmenims atidėti paskirtos bausmės vykdymą, apriboja teismo galimybę paskirti individualizuotą bausmę, kuri atitiktų teisingumo principo reikalavimus.
5. Skiriant bausmes svarbi paradigma – vykdydami teisingumą teisėjai ir teismai yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymų. Teisingos švelnesnės bausmės skyrimas remiasi ne tik įstatymų, bet ir teismų praktikos ar moksliniu (doktrininu) teisės aiškinimu apie švelnesnės bausmės ir teisingumo principo suvokimą. Nagrinėdamas argumentuotą kasacinį skundą dėl bausmės vykdymo atidėjimo nuostatų taikymo LAT turėtų plačiau interpretuoti BK 75 straipsnio 2–3 dalių nuostatas ir, jei būtina įgyvendinti teisingumo principą, vadovautis BK 54 straipsnio 3 dalimi, skirti bausmės vykdymo atidėjimą net ir tais atvejais, kai nėra visų BK 75 straipsnyje nurodytų sąlygų.
6. LAT turėtų atsižvelgti į tai, jog atidėtas bausmės vykdymas yra kaltininko padėties švelninimas, lyginant su realios bausmės atlikimu, o teisingumo principas yra bausmės skyrimo ašis, kuri apibūdina patį bausmės skyrimo proceso tikslą (paskirti teisingą bausmę), ir negali būti ribojamas.

PRINCIPLE OF JUSTICE AS A PRESUMPTION OF SUSPENSION OF CRIMINAL PUNISHMENT

Romualdas Drakšas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Abstract. *In this article the author takes a new approach to the separate aspects of the implementation of the principle of justice in regards to criminal liability, which are related to the basic principles of imposition of a penalty (Criminal Code of the Republic of Lithuania) Article 54 of the Code), a less severe penalty than that provided for by law, and possibilities to postpone the execution of a sentence (Criminal Code of the Republic of Lithuania Article 75). The author asserts that criminal law is an evolving branch of law that must adapt to developments in society. Two new questions present*

themselves for discussion: First, can the suspension of the execution of a sentence provided for in Article 75 of the Criminal Code (hereinafter CC) be considered as penalty mitigation? Second, can the court suspend the execution of the imposed sentence on the basis of the principle of justice, even in cases when the convict does not comply with the conditions of Article 75 of the CC? Presenting the arguments and the analysis of the current scientific doctrine and case law, the author concludes that the Supreme Court should interpret the provisions of Article 75 (2-3) of the CC more broadly and, if necessary, implement Article 54 (3) of the CC when imposing a suspended sentence, even in cases when all the conditions specified in Article 75 of the CC are not present. This contention, and the general discussion raised in this article, is intended to encourage scholarly debate that could influence the current approach to the imposition of a less severe penalty than that provided for in the article's sanction and its relationship to the suspension of the execution of a sentence.

Keywords: *Penalty, Imposition of a Penalty, Principle of Justice, Imposition of a More Lenient Penalty Than Provided for by Law, Suspension of the Execution of a Sentence.*

Romualdas Drakšas, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Baudžiamosios teisės ir proceso instituto profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamoji teisė, baudžiamoji atsakomybė, bausmių skyrimas.

Romualdas Drakšas, Mykolas Romeris University, Law School, Institute Criminal Law and Procedure, Research interests: criminal law, criminal liability, sentencing.